

TÁRSADALOM- TUDOMÁNY

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLYÁNAK
FOLYÓIRATA

SZERKESZTI

BIBÓ ISTVÁN

I. KÖTET. 1921.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
SZAKOSZTÁLYA

TÉTELEK ÉS PARADOXONOK A KÖZVÉLEMÉNY PROBLÉMÁJÁHOZ.¹

PASCAL írta a közvéleményről: «Ez a gőgös hatalom ellensége az észnek, tetszeleg abban, hogy uralkodjék rajta, hogy megmutassa, mire képes minden téren: egy második természetet teremtet meg az emberben. Ki osztogatja a jó hírnevet? Ki adja meg a tekintélyt és tiszteletet személyeknek, műveknek, előkelő embereknek, ha nem a közvélemény? A közvélemény rendelkezik mindennel. Ő csinálja a szépségeket, az igazságot és a boldogságot s ez mindene a világnak». S annak dacára, hogy a közvélemény mindenütt ott van, ahol csak egy légrezzenés jelzi a társadalmi egyensúly megváltozását s annak dacára, hogy ma és mindenkor jól látták, hogy a közvélemény ama misztikus hatalom, amely szavazatával a leggyakrabban dönt kisemberek és királyok, praktikus szabályok és évszázados patinájú intézmények fölött, ennek a kérdésnek alig van irrodalma.² Ami van, az olykor szellemes és könnyed rés um é, mint pl. Ross egy fejezete,³ olykor azonban unalmas általánosságok halmaza,⁴ s mindegyikből látjuk, hogy legfőbb ideje elérkezett a tömeglélektani megvilágításnak, sőt a társadalompszichológia szélesebb érvelnyesítésének. Mert mondanunk sem kell, hogy a «közvélemény» érhalózata oly ezer ágazati, hogy aki a közvélemény lényegéről s egész mechanizmusáról pontos képet tud rajzolni, a társadalomlélektan csaknem az egészét megragadta.

Természetesen, mint minden problémának, úgy a közvélemény kérdésének is kétféle kezdete van. A közvélemény kérdésénél is — amely éppen általános probléma: a kollektív lélektani összefüggéseké — szükséges olykor gondolnunk ama, Giddingstól aláhúzott tételre, mely szerint: «Minden közösségnek vagy törzsnek és minden nemzetnek megvan a maga társas elméje, mi sokkal kevésbé hasonlít más társadalmak elméjéhez, mint a nemzetiségek külső megjelenése egymáshoz».¹ Így

¹ Egy tanulmány sor középpontjából ragadjuk ki, amely, nem ígérhetjük, hogy száraz rendszerességgel boncolja fel a problémát a kérdést; csupán három-négy szempontból fogja sűrölni, de talán, ha szerencsénk lesz, némi közlésről. A következő tanulmány az utánzás elmélete körül fog mozogni, a rákövetkező az irrodalmi hatás lélektana körül stb. Összességben véve nem akarunk mások lenni, mint problématekzők a tömeglélektan szempontjából kiindulva.

² V. ö. Dékány, Tömeglélektani jelenségek a társadalomban. Budapest, 1920. 17. l.

³ Social psychology. New-York, 1920. 346. s. köv. 11.

⁴ Ilyenek pl. A. Winkler füzet: Die öffentliche Meinung, 1918. avagy Chassériaud: La formation de l'opinion publique, 1918.

tehát az első kezdet egy leíró, tényeket gyűjtő s itt igen jó szolgálatot tehetnek a historikusok, mint W. Bauer, akik a közvélemény egyes megnyilvánulásait, hatásuk erejét mintegy kimérnék a konkrét esetekben. Azonban ennek a fajta empirizmusnak, mint minden «tapasztalati» kiindulásnak erős, mondhatnók s er vi hibái vannak, mert végre is a tapasztalathoz, a tények gyűjtéséhez éppen szempontok kellenek, ezek pedig elméletekben találhatók. A másik probléma-kezelés, ez az «elméleti» vizsgálódás, viszont — úgy amint ma látjuk — olykor légtüres térben indul meg, ahonnan gyakran nem tud lecsni a keimény és rögös talajra, a történet, a társadalom, egyszóval a tények talajára. Már pedig itt találkozik azzal a jelenséggel, hogy a társadalomlélektan rögös valóságokon épül, gondok és életek küzdelmeit szemléli, az életért harcoss emberek világát boncolja. S itt igen nehéz az elmélet boldogulása, mert erősen irracionális talajra lép.

«Miért oly csekély az ész befolyása a társadalmi morál születésére — kérdezi Le Bon² — és miért oly nagy a szokás? Először is azért, mert a szokás általában érzelmi és misztikus szükségességekből származik, melyek minden észnél erősebbek, azután pedig, mert a tudatlanban van megalapozva a viselkedés tényezői itt alakulnak ki.» Nehéz az elmélet helyzetete, mert mondanunk sem kell, a közvélemény, amint alább éppen rámutatunk, az «ész» és a «szokás» ellentéteiből fakadó küzdelmek egyik formája. Nehéz elmélet ott, ahol amaz «érzelmi és misztikus szükségességeket» az elmélet tudatosító síkjára bányásszuk fel s amint már olykor rámutatunk a ramutainuk nem mindig fölösleges, a tudatosításnak megvan a maga határa, amelyen túl a tudatosítás egyet jelent a jóhiszemű, de torzító hamisításokkal. Azokat a mély diapazonokat, melyekre Le Bon utal, az elmélet csak sűrölni kifakul, izók, homály-eredetűk elenyészlik. A közvélemény vizsgálata azért is nehéz, mert az emberek, kik közé beleérzéseinkkel kényyszerűen belekeveredünk, mikor vizsgáljuk közvéleményüket, általában kétféle magatartást tanúsítanak a közvélemény kérdésében: akik haladásvágyók, a «felvilágosodás», «a kor szavának» hangzókatól, «progresszivek», azok a közvéleményt ellentétbe szeretik hozni a multtal s hirdetik üdvözítő voltát annak, ami «modern», «a kor színvonalán áll»; viszont — mindezek egyszerűen az emberek típus-kérdéseibe tartozó dolgok — vannak, akik a közvéleményben, az aktualitás hordozójában a «korrupció» forrását látják s a régi idők jószágos kritikáját s «józan» itéletét áhítják vissza.³ Ez a két felfogástípus igen élesen követeli a maga jogait a közvélemény felfogásában, értékelésében s hogy épp e két felfogó típus e kérdésben erőteljesen jelentkeznek, annak érthető okai vannak. Mert végre is a közvéleményben a «mult» barcol a jelennek s így mindennek előtt ezt a két fogalmat kell igazi jelentésében tisztáznunk...

Bizonyos, hogy az a fogalom, melyben a «mult» jelentését elgondoljuk, ingadozó tartalmú. A mult rendszerint a megmerevedettséget s az

¹ A szociológia elvei, ford. Dienes, 155. l.

² Az igazságok élete, ford. Benedek M. Bpest (1921). 98. l.

³ Hasonló jelenségekre utal Ross. Social psychology, 275—6.

meg kell látni az erőt, a történet nagy munkafolytonosságának elvét, a multat ép úgy, mint a jelenet.

A jelenbe szövődő mult egyik finom, tételeiben és aforizmáiban ószónósen bátor elemzője Le Bon sajátosan szintén természettudományi perspektívák után tért át kultúrperspektívák szociológusmódra való felvázolására. «Ha az ember faja lelkét hallja, a balát új értelmelet nyer előtte. Akkor megérti, hogy a tünékenység alatti tartósság rejlik s hogy az örökkévalóság, mely az egyéntől megtagadatott, meg van adva a fajnak, amelynek ő egy töredékét képviseli.»¹ A társadalmi mult, a hagyomány, melyről újból hangsúlyozzuk, nem lehet teljesen a lemerrevedés helye, itt mint a «faj» jelenik meg. «A lömegek ingerlékenységét, izgékonyosságát — írja Le Bon másuttal — ép úgy, mint a népek összes érzelmeit, módosítják mindig a faji alapsajátságok; ezek alkotják az állandó talajt, melyben az érzelmelek gyökereznek.»² Amde nehéz az élők közvetleményének misztikumát magyarázni egy még nagyobb misztikummal, a fajjal. A lényeg azonban mindkettőnél hasonló; latens és aktív mult-elemek törnek elő.

A nemzeti nagyságot kitevő jellemajátságok az ősök művei. Az élők lelkét az elhunytak lelkei formálják. «A nagy viaskodásokban — írja Le Bon 1917-ben — melyek egy nép egész sorsát eldöntik, az elhunytak láthatatlan serege vezet a harcolók mozdulatait. A marne-i csatát az elhunytak nyerték meg. Sokkal számosabban voltak ők ott, mint az élők; ott voltak ők: Tolbiacum, Bouvines, Marengo, minden mult dicsőség harcosai, hogy megátolják Franciaországot a feneketlen mélységbe való merülésben.» A mult belekapcsolódik abba az átmeneti időbe, mi a jelen ábrázol s élő és alkotó erőként dolgozik a szívekben. Az állat ősztlény. az ember emlékezik, magában hordja a multat, mert az ő multja, mert a nemzet minden tagja nem a születése évében kezdi életét, hanem előbb, amidőn ősei kultúráját és ősztlőket, érzelmeiket és akaratokat loptak be szívébe. Ismét Le Bonnal: «Az átöröklés ugyanazokat a lelküket hozza körforgásba, ugyanannak a fajnak egymásra következő nemzedékei során.»³ Azonban szorosán tekintve, ez már túlságos determinizmussá nő Le Bon kezében; oktanul lekötí az egyént a faj örök mechanizmusának s ez átgondolat. Mert ez a merevség nincsen sehol, ez a fajkövetelmény az egyénnel szemben túlság.

Sőt mindig erős harc tör ki, amelyben az egyén ön magát, nemcsak a faj-multat képviseli, tehát antagonizmus támad a kettő között. Ha a mult passzívulása mereven lekötí a jelen közvélemény jövő-perspektívás aktivitását, erős lesz a harc. «Az élők akarata nem vív könnyű harcot az elhunytakéval — írja Le Bon. Kell, hogy az elhunytak szerepet kapjanak a társadalom irányításában, de nem szabad engedni, hogy hatalmuk túlságosan zsarnokivá válják, mert a haladásra képtelenek lévén, az az irányzatuk, hogy megbénítsák a haladást.»

¹ Le Bon: Mult és jövő, ford. Wildner, 1920. 38. l.

² A tömegek lélektana, ford. Balla, 1913. 31. l.

³ Mult és jövő. Ford. Wildner. Bpest, 1920. 38. l.

A mult továbbbélése, latens «örök-jelene» egyik sajátos formájában egy; szkepticizmusokkal harcot vívó ironál frappsan ötlelességgel jelentkezik. Az az új romantizmus, mely Chestertonnal található, a mult továbbbéréseit a következő perspektívába finomítja. Mintegy confessióként közli, hogy hisz a liberalizmusban és a demokráciában, amde e kopott fraziók mögött ő két elvi állítást keres. «Az első demokratikus alapvetés: a lényeges dolgok az embereknél azok, amelyek mindnyájunkkal közösek s nem azok, amelyek egyéniek. A második alapvetés pedig ez: a politikai ösztön vagy hajlam azon dolgok közé tartozik, melyek minden emberrel közösek. A kormányzást mindenkinek magának kell csinálnia, ha mindjárt rosszul is; a legjessztőbb fontosságú kérdéseket a közönséges emberekre magukra kell hagynunk — ez a demokrácia.» Honnan van azonban az az érthetetlen dolog, hogy az emberek a demokráciát ellentétbe hozták a hagyománnyal? «Hisz nyilvánvaló, hogy a hagyomány semmi egyéb, mint az időn túl terjesztett demokrácia. Semmi egyéb, mint inkább hinni az általános emberi közmegegyőződésnek, mint az elszigetelt vagy önkényes véleménynek. A hagyomány nem egyéb, mint a választójog kiterjesztése. Annyi, mint a szavazati jog megadása a legfeledettebb társadalmi osztálynak, a mi elődeinknek. Annyi, mint az elhunytak demokráciája. A tradíció nem nyugszik bele a szűk és gögös oligarchiába, melyet a véletlenül éppen élők gyakorolnak. Minden demokrata visszautasítja a gondolatot, hogy az emberek születésük alapján diszkvalifikáltak, a hagyomány pedig kifogást emel az ellen, hogy elhalálozásuk címén jogtalanítassanak. A demokrácia megmagyarázza nekünk, hogy a jó ember véleményét akkor se nézzük le, ha az illető mindjárt az inasunk is, a tradíció megköveteli tőlünk, hogy a jó ember véleményét ne nézzük le, ha az illető mindjárt az apánk is. Én nem bírom a két ideát egymástól elválasztani, a demokráciát és a tradíciót; nyilvánvaló előttem, hogy a kettő egy és ugyanaz.»¹

Két közvélemény van s mind a kettőben van bizonyos imperativizmus, mert mint minden élő, úgy az elhunytak aktív hagyománya is s a jelen közvéleménye egyaránt nő, tért keres, terjeszkedik. Ahol pedig terjeszkedés, növés, élet van, ott valami harc is van. Így a két közvélemény is örök harcot vív egymással: vagy a jelen panaszskodik a mult «zsarnoksága» miatt (Le Bon), vagy a mult panaszskodik a jelen-vélemény «oligarchiája» miatt (Chesterton).

Különös, hogy a harc végeredménye sohasem lehet oly döntés, hogy az egyik közvélemény leteríti a másikat. Mert ekkor a közvélemény általában megdől. Így tehát a kettő közti fejlődési egyensúly van; hiszen a fejlődés nem egyéb, mint örök mozgásban lévő egyensúlykeresés.

Magyarország ma pert folytat területconkító hatalmakkal. Nagy erőforrása «a mult közvéleménye», mely a jelenen át a jövőt keresi. Mellette a jelen, mely a mult aktív értékeire támaszkodik.

Dékány István.

¹ Orthodoxy c. művében. Magyarra «Igazságot» címmel fordította Hévey Gyula. Bp. (1919.) 52—55. l.